

## ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВІДТВОРЮВАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ

*Стаття присвячена проблемі визначення місця і ролі заробітної плати у процесі відтворення робочої сили в сучасних умовах господарювання*

**Постановка проблеми.** Одним з основних факторів розвитку сільської різноукладності в системі аграрних відносин виступають оздоровлення демографічної ситуації на селі, подолання кризових явищ у відтворенні сільського населення, а також докорінне покращення його кількісних і якісних параметрів для забезпечення ефективного функціонування всіх укладів сільської економіки. Частково такі вимоги має забезпечити виконання заробітною платою її відтворювальної функції.

**Аналіз останніх джерел досліджень.** Проблемам відтворення робочої сили приділяється увага таких вчених, як В.В. Адамчук, Д.П. Богиня, Н.О. Павловська, В.М. Петюх, А.Г. Горілий та інших вітчизняних і зарубіжних вчених економістів. Та незважаючи на досить широке висвітлення даного питання, залишаються нерозкритими базові поняття відтворювальної функції заробітної плати як основного чинника формування доходів працівників.

**Метою статті** є відображення процесу відтворення трудового потенціалу як соціально-економічного явища в контексті відтворювальної функції оплати праці.

**Виклад основного матеріалу.** Радикальні зміни в господарському механізмі в напрямку формування соціально орієнтованого ринкового господарства виявили значні недоліки в сфері соціально-трудова відносин, що в першу чергу відбилась на матеріальному становищі населення, зокрема сільської його частини. Заробітної плата, яка є основною складовою доходів працівників, знизилася до рівня, що не забезпечує відтворення робочої сили найманого

робітника та необхідні умови для існування членам його родини.

Зниження ролі заробітної плати у відтворенні робочої сили в аграрній сфері стало результатом комплексного негативного впливу ряду чинників:

– економічна криза, що призвела до зниження доходності сільськогосподарських підприємств, ще більше розвинула негативні тенденції у сфері оплати праці працівників села. Оцінка праці в АПК, яка на попередньому етапі і так була нижчою в порівнянні з іншими галузями та від середнього рівня в цілому по економіці, упала до надзвичайно низького рівня;

– значна заборгованість з виплати заробітної плати, що знижує зацікавленість працівників у кінцевих результатах діяльності підприємства, як наслідок призвела до зниження її величини. Часткова виплата коштів, або виплата з запізненням призводить до того, що вони мають нижчу купівельну спроможність, внаслідок чого працівники втрачають частину власних доходів [1].

Проблема відтворення трудового потенціалу країни в економічній літературі радянського періоду займала одне з провідних місць. В 90-х роках дослідження в цій галузі практично зникли з наукових публікацій. Однак сьогоднішній стан справ в сфері оплати праці вимагає значних зрушень в дослідженні проблематики ефективного відтворення кваліфікованої робочої сили, а особливо гостро це питання постає в сільській місцевості, де ринок праці характеризується лише негативними тенденціями.

Дослідження цього явища починається з вивчення і аналізу теоретичної частини

процесів відтворення населення, під яким розуміють історично і соціально-економічно обумовлений процес постійного і безперервного поновлення людських поколінь.

Зважаючи на те, що людина, з одного боку, є істотою біологічною, а з другого – соціальною, необхідним є дослідження природного процесу відтворення і суспільно-опосередкованого явища у взаємозв’язку. Мова йде про важливу економічну категорію, яка бере активну участь у виробничому процесі в якості трудового потенціалу (працівника, підприємства, території, галузі, країни).

Отже, відтворення трудового потенціалу – це соціально-економічне явище, яке в себе включає:

1. Сам процес відтворення трудового потенціалу в складі чотирьох фаз: а) формування, відновлення; б) розподілу і перерозподілу; в) обміну здібностей до праці;

г) споживання здібностей до праці трудового потенціалу – кожна з яких поділяється на цілу низку елементів.

2. Умови відтворення трудового потенціалу, які впливають на процес відтворення і формуються під впливом суспільно-економічних відносин і певних факторів.

3. Фактори, які впливають на сам процес відтворення і на його умови.

4. Суспільно-економічні відносини, які виникають в суспільстві з приводу формування, розподілу, обміну і споживання трудового потенціалу [2].

В світлі вищесказаного, відтворювальна функція заробітної плати виражає наявні умови відтворення робочої сили, виступає засобом підтримання життя та забезпечує розвиток вдосконалення людської особистості (рис. 1).



Рис. 1 Механізм реалізації відтворювальної функції оплати праці.

Вихідним моментом споживання є прагнення людини до задоволення своїх погреб. Усі існуючі особисті потреби можна згрупувати в споживчі комплекси, які є сукупністю історично сформованих матеріальних, або соціальних потреб, до забезпечення яких прагне суспільство в цілому, соціальні групи й окремі індивіди.

Соціально-економічними нормативами споживання населенням товарів і послуг є споживчі бюджети різних рівнів. Це – вартість відповідного споживчого кошика, що

в цілому складається з продовольчих та непродовольчих товарів, послуг і оцінюється за середніми або мінімальними цінами з урахуванням усіх форм їхньої реалізації, і є величиною відповідного споживчого бюджету.

При вивченні процесів диференціації населення за рівнем споживання, залежно від поставлених завдань дослідження, використовуються такі споживчі бюджети: бюджет прожиткового мінімуму, раціональний і фактичний споживчі бюджети.

Бюджет прожиткового мінімуму являє собою вартісну оцінку натурального набору товарів і послуг споживчого кошика прожиткового мінімуму, тобто соціально допустимого мінімуму споживання. Бюджет прожиткового мінімуму є, по суті, нижньою межею вартості життя або тим порогом мінімального споживання, нижче за який починається злиденність.

У багатьох країнах потреби працівників тісно пов'язані з концепцією прожиткового мінімуму (ПМ), який визначається як основна мета та критерій мінімальної заробітної плати (МЗП), і у такій якості закріплюється законодавчо або є одним із головних елементів МЗП. В українській практиці мінімальна заробітна плата не відповідає рівню прожиткового мінімуму (табл. 1), а як наслідок і не може задовольнити потреби людини в продовольчих товарах на рівні мінімальних норм, покликаних забезпечити відновлення її працездатності.

Таблиця 1. Розміри та співвідношення мінімальної заробітної плати і державного соціального стандарту оплати праці.

№ з/п	Соціальна гарантія оплати праці	Державний стандарт оплати праці					
		Прожитковий мінімум (ПМ)					
		2000	2001	2002	2003	2004	2005
1	Мінімальна зарплата (МЗП), грн.	90 118	118	140 165	185 205	205 237	262 290 310 332
2	Прожитковий мінімум, грн.	288	331	365	365	387	453
3	Співвідношення МЗП і ПМ (станом на кінець року)	0,41	0,36	0,45	0,56	0,61	0,73

Оптимальна структура раціонального бюджету виглядає так: витрати па продукти харчування становлять 30 %; витрати на непродовольчі товари – 47 %, у тому числі на одяг і взуття – 20 %, предмети культури і побуту – 18 %, інші товари – 9 %; витрати на всі послуги – 23 % [3].

Отже, з метою підвищення відтворювального потенціалу заробітної плати потрібно реалізувати комплекс організаційно-економічних заходів, спрямованих на формування суспільно прийняттого рівня диференціації заробітної

Тобто забезпечити відтворення робочої сили і соціальний захист найманих працівників, що призвело до зниження ціни робочої сили, послаблення матеріальної захищеності найманих працівників, розповсюдження нелегальних форм зайнятості і оплати праці, збільшення масштабів бідності.

Ці протиріччя повинні вирішуватися в процесі соціального партнерства шляхом наближення рівня заробітної плати до межі, що забезпечує нормальне відтворення робочої сили.

З цією метою необхідним є розрахунок раціонального споживчого бюджету (РСБ), який включає вартість товарів і послуг, предметів культурно-побутового і господарчого призначення, відповідно до науково обґрунтованих норм споживання і нормативів задоволення раціональних (розумних) потреб людини.

плати з урахуванням економічних і соціально-психологічних критеріїв.

Відповідна державна політика в сфері оплати праці повинна забезпечити:

- підтримку рівня споживчої здатності заробітної плати;
- попередження виникненню заборгованості по виплаті заробітної плати там, де такої заборгованості не було, або зниження розміру заборгованості по заробітній платі та її усунення на підприємствах, де вона існує;
- здійснення діючої індексації заробітної плати в зв'язку з ростом цін і її

компенсації в зв'язку з несвоєчасною виплатою заробітної плати;

– своєчасний огляд і встановлення на економічно і соціально обгрунтованому рівні мінімальної заробітної плати;

– удосконалення оподаткування заробітної плати як основного елемента доходів населення в напрямку зниження ставок податків по заробітній платі низько і середньо оплачуваних працівників, підвищення неоподаткованого мінімуму до розміру мінімальної заробітної плати на першому етапі і до прожиткового мінімуму на другому;

– здійснення методичної допомоги підприємствам в практичній реалізації представлених їм прав відносно встановлених розмірів оплати праці, форм і систем оплати праці шляхом розробки за допомогою наукових установ і впровадження на практиці відповідних методик, методичних вказівок і рекомендацій.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Першорядне значення з-поміж основних фундаментальних функцій заробітної плати має відтворювальна. Послуги робочої сили – це особливий товар, який потребує постійного відновлення фізичної і розумової енергії, підтримки організму людини у стані нормальної життєдіяльності. Тому заробітна плата повинна виступати основним джерелом коштів на відтворення робочої сили, а отже її параметри мають формуватися виходячи з вартісної концепції оцінки послуг робочої сили, що має бути підконтрольним з боку держави.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Черніченко В.В. Заробітна плата у відтворенні робочої сили аграрної сфери // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2001. – №2. – с. 120-123.

2. Саєнко М. Теоретичні основи трудового потенціалу // Вісник Тернопільської акад. народ. Господарства. – 2002. – № 6. – с. 71-76.

3. Удотова Л.Ф. Соціальна статистика : Підручник [для студ. екон. вузів] / Л.Ф. Удотова; Київ. нац. екон. ун-т. – К.: КНЕУ, 2002. – 376 с.

КОРОВЧЕНКО О.С. – аспірант Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка